

tussen Duin & Dijk

Jubileumnummer Natura 2000

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 11 4 ● 2012

De Noordzee

intro

● Visserij op de Noordzee. Foto: Oscar Bos.

Hoe stel je vast welke delen van de Noordzee zo bijzonder zijn dat ze zich zouden kunnen kwalificeren als een Natura 2000-gebied? En als je dat eenmaal hebt vastgesteld, hoe zou een dergelijk gebied dan vervolgens beheerd moeten worden en hoe breng je de gedachte dat er ook in zee speciale, beschermingswaardige natuurgebieden zijn, over het voetlicht?

In de beleving van veel mensen is Natura 2000 iets dat zich vooral aan land afspeelt. Daar zijn Natura 2000-gebieden ook het meest zichtbaar. Iedereen die een Limburgs hellingbos, een zandverstuiving op de Veluwe, de Boschplaat van Terschelling of het Naardermeer bezoekt, voelt dat deze gebieden bijzonder zijn. Ook is het duidelijk waar ze precies liggen en waar ze overgaan in andere landschapstypen. Op de Noordzee ligt dit anders. De zee is van iedereen en dus van niemand. Het Rijk beheert de zee. Sommigen zien de zee vooral als een gebied om te vissen, anderen om er goederen overheen te vervoeren, of om er windmolens neer te zetten zonder dat je last hebt van

omwonenden. Anderen zien de zee als één groot aaneengesloten natuurgebied, zonder grenzen, buiten de kustlijn. Of als een recreatiegebied voor de zomer (badgasten) of juist voor de herfst als het hard waait (kitesurfers). Voor elk wat wils dus, maar omdat het ook op zee steeds drukker is geworden, én omdat de Noordzee nu eenmaal een deel van Nederland en dus van Europa is, speelt Natura 2000 ook op de Noordzee. Alleen: hoe stel je vast wat beschermingswaardig is en hoe dat beheerd moet worden? Bij gebrek aan duidelijke grenzen tussen 'natuur' en 'niet-natuur' is het niet meteen duidelijk en voor iedereen zichtbaar, waar eventuele mariene Natura 2000-gebieden

zouden moeten liggen, hoe groot die zouden moeten zijn en wat er wel en niet zou mogen. Eén ding is wel duidelijk: als je een Natura 2000-gebied op zee instelt, gaat dat af van de gebruiksruimte van partijen die op zee al lang actief zijn (zoals vissers) of dat zouden willen worden (zoals energiemaatschappijen). Als je namelijk in Natura 2000-gebieden bepaalde gebruiksvormen niet beperkt of uitsluit, heeft Natura 2000 geen zin. Dit houdt in dat bestaande partijen zullen moeten inschikken of zich tenminste zullen moeten aanpassen, en dit betekent dat het instellen van Natura 2000-gebieden pijn kan doen en dat je dus heel zorgvuldig moet zijn bij het kiezen en aanwij-

● Waddenzee. Foto: Oscar Bos.

zen van deze gebieden. De verplichting om Natura 2000-gebieden in te stellen, ook op de Noordzee, komt echter vanuit de gedachte dat we de leefbaarheid en biodiversiteit van onze eigen leefomgeving voor toekomstige generaties moeten zien veilig te stellen.

Landschapselementen

Beschermde planten kennen we niet op de Noordzee en er zijn geen

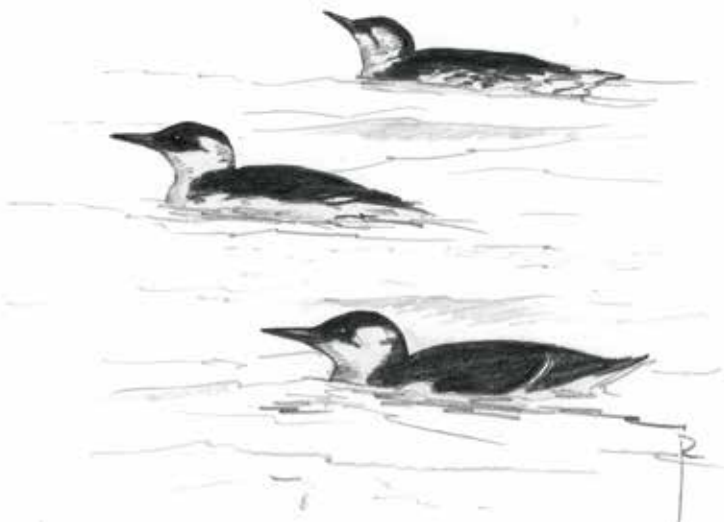
● Zwarte zee-eend. Foto: Nol Baaschters.

vegetatiekaarten die kunnen dienen als basis voor Natura 2000-gebieden. We zijn dus aangewezen op fysieke landschapselementen en op de fauna. Zandbanken kunnen beschermd worden, zeker als er vaak zeehonden liggen (de Razende Bol bij Texel, de Engelschhoek bij Terschelling en enkele zandplaten in de Voordelta). Onder zandbanken kunnen volgens de Europese regels ook zandige ondieptes, met de top minder dan 20 meter diep, worden verstaan. De Doggersbank, in de centrale Noordzee is zo'n gebied, maar verschillende landen gaan hier verschillend mee om. Nederland en Duitsland willen hun deel beschermen, ook al zijn delen (vooral in Duitsland) aanzienlijk dieper dan 20 meter. Engeland wil zijn deel vooral gebruiken voor offshore windmolens.

Ook 'riffen' kunnen beschermd worden, zowel biotische (oesterbanken, mosselbanken) als abiotische (stenen, grind). De lang geleden opgeviste oesterbanken uit de centrale Noordzee hadden beschermd kunnen (moeten!) worden. Gebieden met veel stenen zijn in Nederland bijzonder: wij hebben

vooral zand- en kleibodems. De ooit beruchte Texelse Stenen zijn nu zo goed als verdwenen (deels nog te bezichtigen in de haven van Oudeschild en in vele tuinen, op Texel). Bij de Borkumse Stenen boven Schiermonnikoog liggen nog wel wat grote keien en grind boven het zand. En Nederland heeft nog wel een grindbank ver op zee liggen: de Klaverbank, die op de nominatie staat om beschermd te worden. Een laatste bijzonder landschapselement is het Friese Front, de overgang van de ondiepe, zandige, zuidelijke Noordzee naar de diepere, kleiige, centrale Noordzee. De bodemfauna is hier divers en zeer rijk, maar komt volgens de Natura 2000-regels om die reden niet in aanmerking voor bescherming. Hetzelfde geldt voor de overgang van ondiep naar diep: niet beschermingswaardig. Het gebied is echter ook bijzonder omdat hier in de zomer grote aantallen zeekoeten naar toe trekken. Om die reden, en omdat er relatief veel grote jagers door het gebied trekken, zal het Friese Front toch worden aangewezen als Vogelrichtlijngebied onder Natura 2000. Bij de zeekoeten gaat het om

● Zeekoeten. Tekening: Jos Zwarts.

● Amerikaanse zwaardscheden. Foto: Oscar Bos Imares.

een bijzonder deel van de populatie, namelijk vaders (die bij zeekoeten de jongen verzorgen) met hun nog niet vlieg-vlugge kuikens, die komen aanzwemmen vanaf broedkolonies langs de Britse oostkust. De vaders ruien hier hun slagpennen, de jonge vogels groeien hier op. Oud en jong kunnen dan geen van beide vliegen en zijn kwetsbaar. Ze zitten echter op veilige afstand van kolonies met grote mantelmeeuwen of grote jagers, die wel een zeekoet-kuiken lusten. Het gebied is rijk aan kleine vis (sprot en horsmakreel) dus de zeekoeten vinden op het Friese Front een goed gedekte, veilige tafel.

Avifauna van de kustzone

De natuurwaarden van de ondiepe zone (tot -20 meter) langs de Nederlandse kust zijn onderzocht door Lindeboom *et al.* (2005) en afgezet tegen de overige delen van de Nederlandse Noordzee. Vooral de avifauna bleek bijzonder. In de zomer is deze zone het foerageergebied voor de meeuwen en sterns die langs onze kust broeden, vaak in beschermde kolonies in Natura 2000-gebieden op land. Zonder voedsel geen broedkolonies, dus de Noordzeekustzone is voor deze beschermde vogels een onmisbaar onderdeel van hun leefgebied. In de winter komen hier andere vogelsoorten in internationaal belangrijke aantallen voor. Roodkeelduikers zitten er bij duizenden, zwarte zee-eenden bij tienduizenden, tot een

maximum van 135.000 (in 1993). De duikers zitten hier omdat het ondiep is en rijk aan vis; de eenden omdat het ondiep is en rijk aan schelpdieren. Rond 1990 waren dit vooral halfgeknotte strandschelpen, tegenwoordig gaat het vooral om Amerikaanse zwaardscheden. Die zwaardscheden lijken minder geschikt als eendenvoedsel dan de strandschelpen en de aantallen eenden zijn inmiddels gedaald tot enkele tienduizenden. Dit illustreert een probleem bij de mariene natuurbescherming. Zeenatuur is zeer dynamisch en gebieden die een aantal jaren zeer rijk zijn aan bepaalde vogels, kunnen in andere jaren vogelarm zijn en omgekeerd. De zee-eenden zullen altijd overwinteren in kustwateren, want in dieper water kunnen ze niet bij hun voedsel. Kustwateren zijn plaatselijk rijk aan schelpdieren die ware voedselbanken kunnen vormen. In de loop der jaren wisselen dominante soorten elkaar echter af, en ook de plaatsen waar schelpdierbanken voorkomen wisselen. De eenden zijn hieraan aangepast en kunnen het ene jaar massaal in Denemarken overwinteren, het volgende jaar in Nederland en weer later ergens langs de Britse kust. Bij welke kust ze gaan overwinteren is dus niet goed te voorspellen. Je loopt als EU-lidstaat daarom het risico dat je een gebied aanwijst als Natura 2000-gebied omdat er zoveel eenden zitten, maar dat diezelfde eenden (ondankbare dieren!) zodra de inkt van het aan-

wijzingsbesluit droog is, verkassen naar een ander stuk kustzee dat niet is aangewezen. Zelfs binnen Nederland zijn grote verschuivingen gezien, van de Hollandse kust naar de Delta en vervolgens naar de kust benoorden de Wadden (Leopold *et al.* 1995). De oplossing lijkt simpel: breng de hele kustzone onder Natura 2000 en laat de eenden kiezen waar ze van jaar tot jaar willen zitten. Dit bleek niet haalbaar en de regels schrijven ook niet voor dat lidstaten iedere vierkante meter bijzonder gebied moeten aanwijzen. Men kan volstaan met het aanwijzen van de beste gebieden en dit is wat Nederland heeft gedaan: aangewezen als Natura 2000-gebied in de kustzone zijn de Voordelta en de Noordzeekustzone van Bergen (Noord-Holland) tot aan de Duitse grens, vanaf de kust tot aan de 20 meter dieptelijn. Deze twee gebieden leken op het moment van aanwijzen het belangrijkste, zowel voor de duikers en de eenden als voor de broedvogels.

Voor aangewezen Natura 2000-gebieden worden vervolgens doelen gesteld. Voor de Noordzeekustzone tussen Bergen en Duitsland zijn deze bewust vrij vaag gehouden, juist vanwege de grote veranderlijkheid van het gebied. Zo is het beschermingsdoel voor de zwarte zee-eend: het behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied, met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 51.900

● Dwergmeeuw. Foto Nol Baarschers.

● Zeekoet. Foto: Jaap Denee.

vogels (midwinteraantallen)'. Voor zwarte zee-eenden, waarvoor we kunnen beschikken over een lange reeks midwintertellingen, was het mogelijk dit doel nog enigszins concreet te maken. Daardoor kan ook getoetst worden of het doel wordt gehaald. Sinds 2005 was dit alleen in 2012 het geval (57.800 eenden), in de zeven jaar ervoor lagen de aantallen steeds veel lager (gemiddeld 13.644; Arts, 2012). Voor veel andere soorten, bijvoorbeeld voor de roodkeelduiker of de dwergmeeuw is de huidige status onvoldoende goed bekend, zodat volstaan moest worden met: 'beschermingsdoel is behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie' (Jak & Tamis, 2011). Om de vogels te beschermen moet dus vooral de kwaliteit van het gebied worden behouden, en zo mogelijk verbeterd.

Hoe wil men dit zien te bereiken? Windmolens, die wellicht gevoelige soorten als duikers en zee-eenden zouden kunnen verstoren, zullen niet in de Noordzeekustzone worden gebouwd. Een tweede belangrijk aspect het is duurzamer maken van de visserij. In het verleden werd nog volop gevestigd op de primaire voedselbron van de zee-eenden in het gebied. Dit is nu niet meer mogelijk. Het is echter niet zo, dat alle visserij zal worden geweerd uit de hele Noordzeekustzone. Wel wordt Natura 2000 door de overheid gebruikt om te komen tot verduurzaming van de visserij. Voor de Noordzeekustzone werd hiertoe met deze sector en met de natuurbescherming het zogenaamde VIBEG akkoord gesloten (VIBEG 2011; IJlstra, 2012). De visserij zal slechts in een klein deel van de Noordzeekustzone

geheel worden gesloten (10% van het gebied); in een additionele 15% mag geen bodemberoerende visserij meer plaatsvinden en in nog eens 28% mag dat wel, maar alleen met lichtere, milieu-sparende nieuwe vistuigen. In de rest (47%) mag men gewoon blijven vissen. Vanaf 2016 moet visserij met wekkerkettingen uit het hele gebied verdwenen zijn. De bodem wordt dus (deels) gespaard, wat goed zou moeten uitpakken voor onder meer het voedsel van de zee-eenden dat in die bodem leeft. Het ontwikkelen van nieuwe vistechnieken moet op termijn ook buiten het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone zijn vruchten afwerpen. De overheid vindt daarom, dat Natura 2000 niet gezien moet worden als een sta in de weg, maar als een hefboom voor verduurzaming van de hele sector en tot het verminderen van milieu-invloeden door de visserij, ook buiten de Natura 2000-gebieden (Nieuwenhuizen, 2012). Onderzoek (naar nieuwe vistechnieken) krijgt ook een plaats in de Noordzeekustzone. Te hopen valt dat nieuwe technieken, als staandwantvisserij, weinig vogelslachtoffers zullen maken zoals eerder wel gebeurde in het IJsselmeer (van Eerden *et al.*, 1999): dit zal dus scherp in de gaten gehouden moeten worden.

Mardik Leopold
mardik.leopold@wur.nl,
tel: 0317-487097

Oscar Bos
oscar.bos@wur.nl,
tel: 0317-487071

IMARES
Postbus 167
1790 AD Den Burg (Texel)

● Schelpen. Foto: Oscar Bos Imares.

Literatuur

- ARTS, 2012. Midwintertelling van zee-eenden in de Waddenzee en de Nederlandse kustwateren, januari 2012. Rapport RWS Waterdienst BM 12.18.
- VAN EERDEN, M.R., W. DUBBELDAM & J. MULLER, 1999. Sterfte van watervogels door visserij met staande netten in het IJsselmeer en Markermeer. RIZA rapport no. 99.060.
- JAK, R. & J. TAMIS, 2011. Natura 2000-doelen in de Noordzeekustzone. Van doelen naar opgaven voor natuurbescherming. IMARES Rapport C050/11, te vinden op: <http://www.zeeinzicht.nl/docsN2000/Doelen-N2000-Noordzeekustzone.pdf>.
- LEOPOLD, M.F., H.J.M. BAPTIST, P.A. WOLF & H. OFFRINGA, 1995. De Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra* in Nederland. Limosa 68: 49-64.
- LINDEBOOM, H., J. GEURTS VAN KESSEL & L. BERKENBOSCH, 2005. Gebieden met bijzondere ecologische waarden op het Nederlands Continentaal Plat. Rapport RIKZ/2005.008, Alterra Rapport nr. 1109, 104p. <http://edepot.wur.nl/22869>.
- NIEUWENHUIS, H., 2012. Column: Over Gandhi en innoveren. http://www.noordzeenatura2000.nl/nieuwsbrieven/nr1_2012/
- IJLSTRA, T., 2012. Het Vibeg akkoord. http://www.noordzeenatura2000.nl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=55&Itemid=89.
- VIBEG, 2011. Vissen binnen de grenzen van Natura 2000: afspraken over het visserijbeheer in de Noordzeekustzone en de Vlake van de Raan voor de ontwikkeling van natuur en visserij. Wing Process Consultancy in opdracht van het ministerie van EL&I. <http://www.zeeinzicht.nl/docsN2000/VIBEG-akkoord.pdf>.